

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

KONSERWACJA WNĘTRZA RATUSZA MIEJSKIEGO W KOWARACH - SALA RAJCÓW

POWIAT JELENIOGÓRSKI, WOJ. DOLNOŚLĄSKIE

I. WSTĘP

Miasto Kowary (nazwa przed rokiem 1945 Schmiedeberg) są znaną i ważną miejscowością o długiej oraz interesującej historii, położone na terenie Kotliny Jeleniogórskiej u podnóża Karkonoszy i Rudaw Janowickich w dolinie rzeki Jedlicy i jej dopływów.

Kowary mają stary układ urbanistyczny, charakterystyczny dla osad targowych, z ulicą - placem targowym, która do dziś stanowi oś całego założenia. Było to miasto otwarte, które nigdy nie posiadało żadnych fortyfikacji, dlatego też często padało ofiarą zniszczeń wojennych i klęsk żywiołowych.

Powstanie miasta, podobnie jak w przypadku wielu innych sudeckich miejscowości, ma swoją genezę powiązaną z występowaniem w pobliskich okolicach bogatych kruszcowych kopalni. Pierwsza udokumentowana wzmianka pochodzi już z 1355 roku i związana jest z eksploatacją kopalni rudy żelaza. Jako stała osada górnicza Kowary wymienione są w dokumencie z 1368 roku.

Od początku XIV wieku aż do roku 1634 miasto pozostaje w rękach potężnego rogu Schaffgotschów, a od 1513 roku posiada status miasta prywatnego.

W XVI wieku Kowary były największym w Sudetach ośrodkiem wydobywania i przerobu rud żelaza oraz wyrobów kowalskich i broni, w produkcji której specjalizowali się miejscowi kowale. W drugiej połowie XVI wieku na skutek wyczerpywania się złóż rud, zaczął się powolny zanik górnictwa i hutnictwa, a miejsce to zajęła produkcja płótna lnianego.

Upadek znaczenia rodu Schaffgotschów (przejściowy) w trakcie wojny trzydziestoletniej, kiedy to w wyniku oskarżenia o zdradę pozbawiony majątku oraz stracony został dziedzic Kowar generał Jan Urlyk von Schaffgotsch, stał się przyczyną przejęcia miasta przez rodzinę Czernin, mającą swoją rezydencję w pobliskim Nowym Dworze. Nowi właściciele odkupili miasto od cesarza Ferdynanda II i władali nim w okresie od 1639 do 1747 r.

Po zniszczeniach spowodowanych wojną trzydziestoletnią, po krótkim okresie stagnacji następuje gwałtowny rozwój tkactwa. W końcu XVII wieku

Kowary były jednym z największych na Śląsku ośrodków produkcji płótna, dzięki któremu miasto odzyskało swoje dawne znaczenie.

Nowy okres w historii miasta nastąpił po okresie wojen śląskich w latach 40-tych XVIII wieku, w wyniku których Śląsk został oderwany od monarchii austriackich Habsburgów i stał się własnością Prus. 12 czerwca 1747 roku król Fryderyk II Wielki odkupił miasto od hrabiego Czernina i nadał mu status wolnego miasta królewskiego.

Z końcem XVIII wieku zaczęło podupadać tkactwo, dodatkowo duże straty w mieście wywołał pożar. W końcu XVIII wieku miasto znacznie się ożywiło, dzięki zbudowaniu w 1778 r. nowej drogi pomiędzy Kamienną Górą a Jelenią Górą (tzw. Stary Trakt Kamiennogórski).

W 2 poł. XIX wieku nastąpiła w Kowarach żywiołowa urbanizacja i rozwój przemysłu, powstało wiele fabryk; z których największe znaczenie zyskała Fabryka Dywanów (z 1846 r.).

W XIX wieku miasto również zaczęło rozwijać się turystycznie i stało się modną miejscowością, zawdzięczając to swojemu atrakcyjnemu położeniu. Słynne stały się organizowane zjazdy „rogatymi saniami” (aktualnie reaktywowane przez władze miasta) oraz wynajem lektyk lub koni wierzchowych m.in. na Śnieżkę. Specjalnością Kowar, która szeroko rozslawiła miasto, była tzw. „szkoła kowarska” rysowników i rytowników, na potrzeby których rozwinął się w tym czasie przemysł drukarski oraz wydawniczy. W mieście osiadł August Tittel, wykształcony w dreźnieńskiej akademii plastycznej, twórca licznych i popularnych wówczas rysunków i akwarel, drukowanych w formie litografii. Działalność tę kontynuowali jego uczniowie. Wśród nich był Carl Mattis, grafik, który został burmistrzem Kowar.

Ważną datą w historii miasta stało się wybudowanie w 1882 roku linii kolejowej na trasie Jelenia Góra - Kowary, przedłużonej w 1905 roku do Kamiennej Góry, po wydrążeniu w zboczu Przełęczy Kowarskiej, jednego z najdłuższych tuneli w Polsce.

W 1925 r. rozpoczęto wydobywanie uranu w sztolniach kowarskich i kontynuowano je w latach 40-tych i 50-tych.

Duże znaczenie dla rozwoju miasta miało wybudowanie na Wojkowie w latach 1902-16 pensjonatów oraz obiektów sanatoryjnych: „Wysoka Łąka” i „Bukowiec”.

II. RATUSZ

Ratusz - najbardziej reprezentacyjny gmach użyteczności publicznej Kowar. Jest to okazała budowla o zwartej, monumentalnej bryle i elewacjach bogato zdobionych detalem architektonicznym, utrzymanym w duchu form klasycystycznych, charakterystycznych dla końca XVIII wieku.

Obecny ratusz stoi na miejscu dawniejszej budowli, pochodzącej prawdopodobnie z początków XVI wieku. Wielki pożar miasta w 1634 roku zniszczył budynek ratusza, a opis pochodzący z 1651 roku przedstawia go jako budowlę dwukondygnacyjną, ustawioną kalenicowo w stosunku do głównej ulicy miasta.

Po 1747 roku, kiedy Kowary stały się wolnym miastem królewskim, aspiracją mieszkańców stało się wybudowanie nowej, reprezentacyjnej siedziby dla władz miejskich. W 1786 roku wyburzono stary, stawiając w jego miejsce nowy okazały gmach magistratu. Autorem projektu nowego ratusza był Christian F. Schultze. Jest to budowla wolnostojąca z fasadą zwróconą w stronę głównej ulicy miasta.

Charakteryzuje się zwartą, regularną i symetryczną bryłą dwukondygnacyjną z poddaszem, wzbogaconą podwyższonym ryzalitem na osi, nakryta dachem czterospadowym z lukarnami. Wejście główne do ratusza znajduje się od strony południowej, centralnie, na osi głównej ryzalitu.

Wnętrze budynku dwutraktowe w osi podłużnej z centralnym, obszernym holem na rzucie eliptycznym w trakcie frontowym, połączonym z reprezentacyjną klatką schodową w trakcie tylnym.

W latach 90-tych XX wieku na stropie w holu pod warstwą przemalowań, odkryto oryginalną późnobarokową polichromię przedstawiającą herb miasta Kowary.

Na I piętrze nad holem wejściowym, również na rzucie elipsy znajduje się reprezentacyjna Sala Rajców.

III. SALA RAJCÓW

Sala Rajców jest najbardziej reprezentacyjnym pomieszczeniem ratusza. Jest to pomieszczenie o kształcie eliptycznym, usytuowane od strony południowej, na drugiej kondygnacji, w przednim traktie nad holem. Wejście do sali prowadzi od strony zachodniej.

Swój obecny wygląd Sala Rajców zawdzięcza przebudowie dokonanej prawdopodobnie w okresie międzywojennym w latach 20-tych, kiedy to pokryto ją nową eliptyczną spłaszczoną kopułą, wykonaną z zaprawy zbrojonej siatką i prętami. Z tego okresu pochodzi też wystrój sali oraz malarska dekoracja kopuły.

Do sali rajców prowadzą drewniane, przeszklone drzwi, z szybami z ozdobnego szkła ujętymi w krzyżowe szprosy.

1. POLICHROMIE ŚCIENNE

Główną dekorację sali stanowią malowidła ściennie, swoją tematyką nawiązujące do historii miasta. Namalowane przedstawienia grupują się w cztery główne sceny rozmieszczone w dolnych partiach kopuły, przy czterech głównych ścianach sali. Autorem malowideł jest bliżej nieznanym artyście podpisującym się jako „G. Beuthner”, którego sygnatura widnieje poniżej jednej ze scen.

Kopuła z malowidłami oddzielona jest od ścian przy pomocy arkadkowego fryzu, biegnącego dookoła sali. Tematyka malowideł ma wymowę alegoryczną i obrazuje głównie warstwy mieszkańców miasta, ich zajęcia oraz ważne wydarzenia

Tematyka malowideł ma wymowę alegoryczną i obrazuje główne warstwy mieszkańców miasta, ich zajęcia oraz najważniejsze, zdaniem autora scen, wydarzenia.

Scena główna umieszczona była w części południowej kopuły, w partii ponad oknami. Obecnie ta część malowidła jest niewidoczna. Można przypuszczać, że została ona zamalowana (lub usunięta?) w okresie powojennym, ze względu na swoją tematykę. Przedstawiała ona bowiem scenę, w której król (jak można sądzić na podstawie zachowanych materiałów ikonograficznych - jest to król pruski Fryderyk II Wielki), przyjmował wiernopoddańczą delegację przedstawicieli miasta. Wiązało się to zapewne z ważnym wydarzeniem, jakim było nadanie Kowarom praw wolnego miasta królewskiego, lub też była to scena upamiętniająca pobyt króla w Kowarach w 1761 roku, w trakcie wojny siedmioletniej. Do siedzącego na wygodnym fotelu króla, z wyrazami hołdu oraz z stosownymi darami zbliża się delegacja trzech odświętnie ubranych osób, z których pierwsza przyklęka

w dzięki czynnym hołdzie. Wyraźnie scharakteryzowane stroje raczej nie budzą wątpliwości co do charakteru sceny oraz osób biorących w niej udział.

Scena rodzajowa / str.wsch. kopuły /, należy do gatunku dworskich bukolicznych scen rodzajowych i przedstawia parę bogato i strojnie ubranych ludzi w strojach XVIII-wiecznych, charakteryzujących ich jako osoby bogate i należące raczej do klasy szlacheckiej, a nie mieszczańskiej. Oddają się dworskim formom wypoczynku. Pani siedzi wygodnie pod drzewem (brzoza), natomiast stojący obok mężczyzna, w stroju dworskim, umiła jej czas grając na lutni. W tle widoczny jest charakterystyczny pawilon ogrodowy, tzw. altana oficerska, która zachowała się w Kowarach do dzisiejszych czasów.

Scena, umieszczona naprzeciwko sceny z królem, to duża kompozycja przedstawiająca główną i najbardziej charakterystyczną domenę aktywności gospodarczej mieszkańców miasta przez długie stulecia - górnictwo rud i kowalstwo. Przedstawiono na niej trzech pracujących górników z których jeden kopie w ziemi kilofem, drugi dźwiga urobek w worku na plecach, natomiast trzeci, także z kilofem, w przykłęku prezentuje wydobyty zapewne urobek rudy żelaza. W tle akcesoria pracy górniczej, kołowrót szybu kopalni. W pobliżu, po lewej stronie widać dwóch kowali, z których jeden kuje żelazo na kowadle, natomiast drugi wytapia rudę rozpalając ogień przy pomocy miecha.

Scena / str. zach. kopyły / namalowana na ścianie naprzeciwko pary dworskiej, przedstawia dla kontrastu parę wieśniaków, także na tle drzewa, tym razem dębu. Kobieta siedząc ceruje (wyszywa?) obrus (serwetę), wieśniak w kapeluszu z przykrytym koszem wiklinowym na plecach, z laską w ręku udaje się być może w celu sprzedaży swoich produktów lub na

poszukiwania. Można sądzić, że artysta przedstawił w tej postaci laboranta – zbieracza ziół, osobę bardzo charakterystyczną dla terenów górskich.

Przedstawiona scena zlokalizowana jest na tle pejzażu górskiego, w zarysie jednej z gór, można domyślać się najwyższego szczytu Karkonoszy – Śnieżki.

W scenie tej, poniżej pnia drzewa, autor zamieścił swoją sygnaturę – „G. Beuthner”. Należy sądzić, że scena ta z jakichś powodów była ważna dla twórcy malowideł, skoro właśnie na niej umieścił swój podpis.

STAN ZACHOWANIA MALOWIDEŁ ŚCIENNYCH

Stan zachowania malowideł jest bardzo zły. Widoczne są plamy i zacieki będące wynikiem działania wilgoci, jak również występujące spęcherzenia i złuszczenia warstwy malarskiej. Na powierzchni zalanych partii polichromii pojawiły się kolonie mikroorganizmów.

Malowidła na całej powierzchni uległy zabrudzeniu czego efektem są zmiany kolorystyczne i zszarzenie całej kompozycji. Obszerne fragmenty malowideł w partii nad oknami oraz w części centralnej kopuły zostały przemalowane. Przemalowania tworzą nie uzasadnione podziały kolorystyczne na powierzchni, na której pierwotnie – jak wynika z materiałów ikonograficznych – znajdowała się scena z królem pruskim Fryderykiem II. Badania stratygraficzne, które będzie można wykonać po postawieniu rusztowań dadzą odpowiedź na pytanie czy scena zachowała się pod warstwą przemalowań.

ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE

Zakłada się przeprowadzenie prac konserwatorskich, których celem będzie przywrócenie polichromiom ściennym ich pierwotne walory techniczne i estetyczne.

W ramach zabiegów technicznych zakłada się: sklejenie spęcherzeń i odspojen, wzmocnienie strukturalne zaprawy w miejscach pozalaniowych, podklejenie spudrowań warstwy malarskiej, usunięcie nalotów mikroorganizmów i dezynfekcję. Konserwacja techniczna obejmie również usunięcie rozległych przemalowań, oczyszczenie malowidła i utwalenie warstwy malarskiej. W ramach konserwacji estetycznej zostanie wykonane punktowanie scalające kitów, przetarc i zaplamień oraz ewentualna rekonstrukcja niewidocznej obecnie spod przemalowań sceny.

W czasie trwania prac prowadzona będzie dokumentacja konserwatorska opisowa i fotograficzna.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

KONSERWACJA TECHNICZNA

1. Pobranie próbek warstwy malarskiej, zapraw oraz flory bakteryjnej do badań laboratoryjnych.
2. Sklejenie spęcherzeń odspojen warstwy zaprawy: 3 – 25 % roztwór POW Winacet DP – 50 lub Osakryl .
3. Wzmocnienie strukturalne zaprawy oraz podklejenie spudrowań warstwy malarskiej w miejscach tego wymagających: 3% roztwór POW Winacet R – 50 w metanolu i acetonie (2: 1).
4. Oczyszczenie polichromii z zabrudzeń oraz usunięcie chemiczne nalotów mikroorganizmów:
 - a) guma z biocydami,
 - b) guma wish – up ,

- c) miejscowo przy użyciu rozpuszczalników organicznych,
- d) miejscowo preparat na bazie dwuwęglanu amonu i metylocelulozy
- e) CONTRAD 2000,
 - 5. Usunięcie przemałowań - mechanicznie i chemicznie - wybierając środek dający najlepsze rezultaty.
 - 6. Dezynfekcja polichromii: 5 % roztwór PCMC w 50 % spirytusie etylowym w aerozolu lub Incidur – prod. Henkel Ecolab w aerozolu.
 - 7. Uzupelnienie ubytków zaprawy : kity wapienno – piaskowe
 - 8. Utrwalenie malowidła: niskoprocentowy Paraloid B-72 w toluenie (ze wzgl. na jego czystość i odporność na żółknięcie).

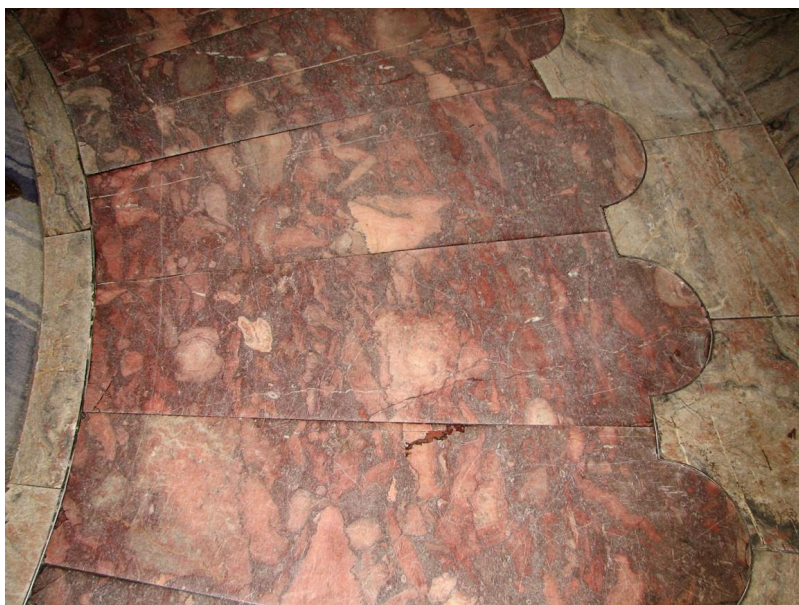
KONSERWACJA ESTETYCZNA

- 9. Punktowanie scalające kitów, przetarć oraz - pigmenty w proszku do fresków firmy Talens i Rowney oraz jako spoiwo 2-3 % roztwór Paraloidu B-72 w toluenie na podbarwionej pobiale.
- 10. Rekonstrukcja brakujących partii polichromii w oparciu o materiały ikonograficzne.
- 11. W trakcie prac prowadzona będzie dokumentacja fotograficzna i opisowa.

2. POSADZKA

Wzdłuż ścian położony jest pas dekoracyjnej posadzki wykonanej z płyt dwubarwnego marmuru, rozchodzący się gwiazdźście od środka.

Kamień wykazuje ślady zużycia, pierwotnie wypolerowana powierzchnia zewnętrzna jest częściowo wytarta. Występują liczne, drobne spękania i wykruszenia.

Marmurowe płyty posadzki należy oczyścić z wtórnych nawarstwień uzupełnić ubytki oraz wypolerować, aby w pełni uczynić i wyeksponować dekoracyjne żyłki i smugi kamienia.

Owalny środek podłogi pokryty jest dywanem ułożonym na płycie betonowej założonej nieco poniżej poziomu marmurowych płyt.

Ze względów praktycznych i estetycznych proponuje się wypełnienie owalu parkietem, który powinien być złożony zgodnie z kompozycją podłogi, tworząc przedłużenie kompozycji posadzki marmurowej.

3. LAMPY

Elementem wystroju wnętrza Sali Rajców pochodzącym z czasów XX-wiecznej adaptacji jest zespół ośmiu mosiężnych stojących lamp, o wzornictwie utrzymanym w stylu art-deco.

Posiadają one wykwintną formę otwierającej się ku górze czary, osadzonej na wysokim, wysmukłym, spiralnie skręconym trzonie, dołem

posadowionym na kulistej podstawie, od której odchodzą cztery esowato wygięte nóżki.

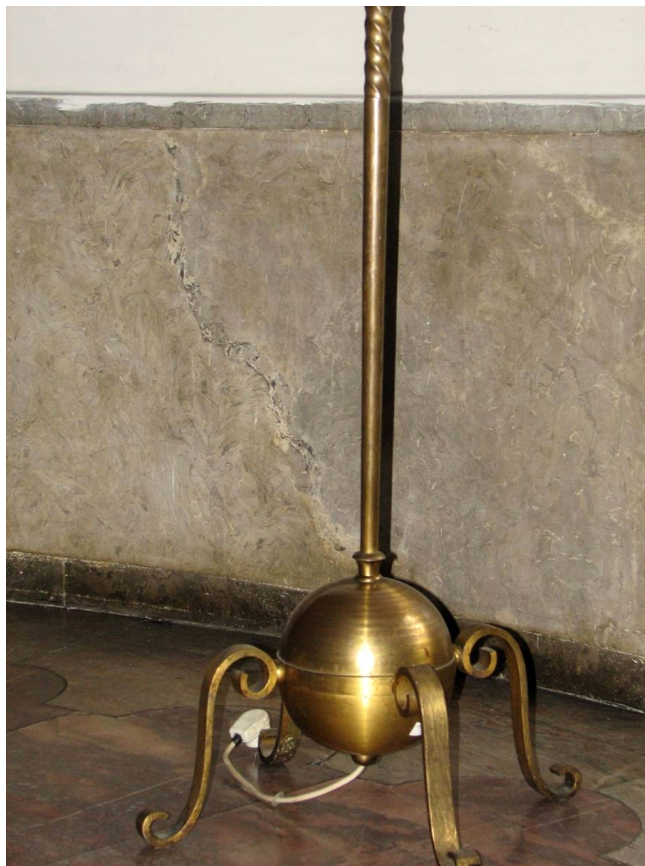
Metal z którego wykonane są lampy stał się matowy i obecnie wymaga oczyszczenia oraz przepolerowania, aby przywrócić mu połysk charakterystyczny dla mosiądzu.

4. COKÓŁ

Na ścianach do wysokości 80 cm od podłogi znajduje się obiegający całe wnętrze pas dekoracji stiukowej, utrzymanej w kolorze szarego marmuru. Od góry ograniczony jest pasem stiuku w kolorze ciemnoszarym od dołu czarnym, które tworzą optyczne ramy dekoracji cokołu.

Powierzchnia stiuku jest w wielu miejscach uszkodzona, występują liczne spękania i ubytki. Widoczne są przemalowania pożółkłym lakierem bezbarwnym.

W ramach prac konserwatorskich należy usunąć przemalowania z powierzchni stiuku, uzupełnić ubytki i zabezpieczyć powierzchnię warstwami ochronnego wosku syntetycznego w celu przywrócenia oryginalnej dekoracji jej pierwotnej barwy i połysku.

5. STÓŁ

Ruchomym elementem wyposażenia Sali Rajców jest zajmujący centralne miejsce masywny, rozkładany stół, wykonany z drewna. Mebel ten pochodzi z czasów powstania obecnej aranżacji wystroju Sali Rajców z lat 20-tych XX w. i zaprojektowany został specjalnie dla tego wnętrza.

Jest to mebel rozkładany z dwoma blatami zakończonymi owalnie, wsparty na ośmiu nogach, połączonych u dołu łączyną, biegnącą wzdłuż obrysu blatu. Nogi zakończone są kuliście.

Stół nosi ślady wielokrotnego przemalowania. Należy wykonać fachową konserwację mebla.

6. PARAPETY

Istotnym uzupełnieniem wystroju sali są kamienne parapety znajdujące się w głębokich glicach, przy trzech oknach, na ścianie południowej.

Wykonane zostały z wyjątkowo dekoracyjnego czerwonego marmuru. Boczne parapety są szersze, zajmują niemal całą szerokość glicy, środkowy jest dużo węższy.

Stan zachowania marmurowych płyt parapetów można określić jako tragiczny. Kamień jest mocno popękany, występują liczne ubytki, duże fragmenty płyt są odłamane i luźne, widoczne są ślady nieudolnych prób poklejenia spękanych fragmentów.

W ramach prac konserwatorskich należy scalić ruchome części marmurowych płyt, uzupełnić duże ubytki marmurem o barwie zbliżonej do oryginalnych partii, mniejsze ubytki wypełnić barwionym kitem, zabezpieczyć powierzchnię, całość wypolerować na połysk.

Z ażurowych zasłon grzejnikowych należy usunąć przemalowania lakierami olejnymi i przywrócić im oryginalną barwę bejcowanego drewna.

7. WSPORNIK

Ostatnim elementem dekoracyjnym zachowanym z oryginalnego wystroju sali jest wykonany ze stiuku wspornik, usytuowany centralnie, na ścianie północnej, naprzeciw okien. Wspornik ten, o geometryzującej formie architektonicznej, służył zapewne jako konsola, na której umieszczona była rzeźba. Struktura oraz barwa stiuku, z którego wykonano wspornik, jest analogiczna jak w dekoracji partii cokołowej. Podobnie jak na cokole, tak i powierzchnia wspornika jest zniszczona; występują spękania i wykruszenia. W ramach zabiegów konserwatorskich należy uzupełnić ubytki, skleć spękania, oczyścić z zabrudzeń oraz przywrócić stiukowi połysk poprzez polerowanie powierzchni i pokrycie woskiem syntetycznym.

